

Αναδιφώντας το χθες (289)

Βιωματικές προσεγγίσεις στην ιστορία και στη φύση του Ρεθύμνου (6)

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ*

Οι «Αναδιφώσεις» συνεχίζουν σήμερα το θέμα των ιστορικών περιπάτων, μετά από έξι μήνες που το άφησαν στην άκρη για πιο επείγοντα θέματα, συμπληρώνοντας αισίως με τη σημερινή έξι συνέχειες. Πρόκειται για 60 διαφορετικούς ιστορικούς περιπάτους για ενήλικες που έχω σχεδιάσει και εμπυχώσει και 15 εκτελεσμένα και εκτελούμενα μέχρι σήμερα εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά. Όλα τους έχουν το κοινό χαρακτηριστικό ότι είναι **βιωματικά**. Η δημοσίευσή τους γίνεται τόσο για να τα θυμηθούμε, όσοι πήραμε μέρος σ' αυτά, αλλά και με την ελπίδα ότι θα ωθήσουν και θα βοηθήσουν κάποιους αναγνώστες, εκπαιδευτικούς, φιλόσοφους και φυσιολάτρεις, στις ίδιες ή σε παρόμοιες δράσεις. Οι αναφορές είναι κατ' ανάγκη περιληπτικές, γι' αυτό και συνοδεύονται από υπόδειξη στο τέλος κατάλληλου βοηθητικού υλικού. Σημειώνω ότι το ένα μέρος των ιστορικών περιπάτων μπορεί να προσεγγιστεί αναλυτικότερα μέσω των έντεκα σχετικών βιβλίων που έχω εκδώσει.

βρεθήκαμε μπροστά στην προτομή του Π. Γύπαρη. Στραφήκαμε δεξιά στην αλέα των νεραντζιών και φτάσαμε στην όρθια σκακιέρα. Επισκεφθήκαμε τη λιμνούλα και συναντήσαμε πάπιες, χήνες και κύκνους. Κατευθυνθήκαμε προς το αναψυκτήριο, το οποίο διατηρεί την πατίνα του χρόνου και ξεναγηθήκαμε στην ιστορική έκθεση που διατηρεί στο εσωτερικό του. Ανατολικά συναντήσαμε δυο μεγάλα δέντρα, έναν φίκο και μια αροκάρια και μιλήσαμε γι' αυτά. Συναντήσαμε την είσοδο του Σινέ-Κήπου και μιλήσαμε για την ιστορία του. Κατευθυνθήκαμε προς τα βόρεια και βγήκαμε για λίγο έξω από την Κήπο, προκειμένου να παρατηρήσουμε τον Πύργο του Ρολογιού.

ΣΤ. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ 28. Περίπατος στον Δημοτικό Κήπο των Χανίων Ιστορικό. Ο περίπατος πραγματοποιήθηκε για εκπαιδευτικούς με την ευκαιρία της πρώτης έκδοσης του σχετικού βιβλίου.

Περίληψη. Ξεκινήσαμε από την κεντρική είσοδο της οδού Τζανακάκη και

Βαδίζοντας στην αλέα με τις ουσιαστικόνες συναντήσαμε την Παιδική και Εφηβική Βιβλιοθήκη και οδηγηθήκαμε στην παιδική χαρά, μια από τις καλύτερες και πιο αγαπημένες στον Δήμο Χανίων. Εντοπίσαμε στη συνέχεια το πηγάδι με το μαγανοπιγάδο και αφήσαμε στα αριστερά μας έναν βραχόκηπο προκειμένου να επισκεφθούμε το φυτώριο και το θερμοκήπιο. Συναντήσαμε το μεγάλο σε ηλικία και μέγεθος

ζαχαροκάλαμο και επισκεφθήκαμε τα έγκλειστα ζώα (αγριοκάτσικα, περιστέρια, φασιανούς κ.ά., που σήμερα έχουν απομακρυνθεί από τον Κήπο). Κατευθυνόμενοι προς τη δευτερεύουσα είσοδο της οδού Τζανακάκη συναντήσαμε το πιο εντυπωσιακό δέντρο της πόλης, τον φίκο της Βεγγάλης με τις εναέρειες ρίζες του. Ολοκληρώσαμε την περιήγησή μας καταδυόμενοι νοτιοανατολικά, συναντώντας υποτροπικά φυτά, όπως τα μπαμπού και τις μπιτανιές αλλά και τις προτομές του Δ. Κλωνάρη, του Σ. Πολέντα και την αναμνηστική πλάκα για τη Μάχη της Κρήτης.

Επιβοηθητικό υλικό. Στρατιδάκης Χ., *Δημοτικός Κήπος Χανίων. Ιστορία και λειτουργίες ενός χώρου αστικού πρασίνου*, Χανιά 2021.

ΣΤ. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ 29. Περιήγηση στη φύση και στην ιστορία των χωριών Αμνάτος, Καφαλιανά και Πίκρης Ιστορικό. Ο περίπατος αυτός πραγματοποιήθηκε πολλές φορές, για ενήλικες αλλά και μαθητές, στο πρώτο του μέρος. Ολοκληρωμένος πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 2019, αφιερωμένος στη μνήμη της φίλης της Κρήτης Erica Weber.

Περίληψη περιπάτου. Ξεκινήσαμε από το Σχολικό Μουσείο, στο αμφιθέατρο του οποίου πραγματοποιείται ενημέρωση για τους σκοπούς και τις δραστηριότητές του. Ακολουθεί επίσκεψη στη βυζαντινή εκκλησία της Αγίας Μαρίας, στον ανδριάντα της ηρώδας Χαρίκλειας Δασκαλάκη και στο εντυπωσιακό βε-

τασιάνικο θύρωμα, τοπόσημο της Αμνάτου, με το λατινικό ρητό Initium Sapientiae Timor Domini (Αρχή σοφίας φόβος Κυρίου). Στο Στέκι του Πολιτιστικού Συλλόγου πραγματοποιείται ενημέρωση για τον επισκοπικό ναό, ενώ σύντομη ξενάγηση γίνεται και στο Λαογραφικό Μουσείο.

Καθ' οδόν πραγματοποιούνται στάσεις στο σπίτι της μικρούλας Ελένης Λουκάκη που σώθηκε από την ανατίναξη της πυριτιδαποθήκης του Αρκαδίου, όπως και στη θέση του παλιότερου τζαμιού και του Σχολαρχείου της Μονής Αρκαδίου. Η επίσκεψη στον ενοριακό ναό της Ζωοδόχου Πηγής περιλαμβάνει επίσης κατόπτευση του τοπίου και εντοπισμό στον απέναντι λόφο της θέσης του μινωικού οικισμού στα Περισσάκια. Στη συνέχεια κατηφορίζουμε το φαράγγι της Αμνάτου, στο οποίο κάνουμε στάσεις στον σπηλαιώδη ναό του Αγίου Αντωνίου, στην εκκλησία με την σπηλαιώδη κοιλότητα της Παναγίας της Γαλατούς και στον παραδοσιακό οικισμό Καφαλιανά, όπου και το Μουσείο Ελιάς και ο ναός του Μιχαήλ Αρχαγγέλου. Στη συνέχεια επισκεπτόμαστε τον Πίκρη, με τα δύο διδακτήριά του, τον ναό της Αγίας Παρασκευής, το μέγαρο

Clodio με το μεσαιωνικό θύρωμα και το λατινικό ρητό. Περιηγούμενοι κάτω από τα διαβατικά, σταματάμε μπροστά στον Αρκαδιώτη ποταμό. Αν έχουμε την τύχη να συναντήσουμε τον Κώστα Μπικρικάκη, η περιήγησή μας μπορεί να γίνει συναρπαστική.

Επιβοηθητικό υλικό. Στρατιδάκης Χ., *Αμνάτος-Καφαλιανά-Πίκρης. Περίπατος στη φύση και την ιστορία των οικισμών*, φυλλάδιο, Ρέθυμνο 2019.

Προβολή: διατίθεται.

ΣΤ. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ 30. Περιήγηση στη φύση και στην ιστορία του χωριού Λαγκά Μυλοποτάμου Ιστορικό. Ο περίπατος έχει πραγματοποιηθεί αλληλάλληλας φορές από το 1985, για φορείς και φίλους.

Περίληψη περιπάτου. Αφήνουμε τα αυτοκίνητα στο Βασιλικό και περπατούμε το πανάρχαιο μονοπάτι προς την Αγία Παρασκευή, επάνω από το φαράγγι της Ελευθέρας. Η εκκλησούλα είναι νεότερη, οικοδομημένη επάνω σε αρχαίο λουτρό. Από εκεί ανηφορίζουμε και αντικρίζουμε στο απέναντι πρανές του φαραγγιού τους λαξευτούς τάφους και την πηγή της Αγίας Ελέας, που εκρέει σ' ένα τεχνητό σπήλαιο. Παραπέρα προσπαθούμε να εντοπίσουμε τη θέση στην οποία ήταν οικοδομημένη η δεύτερη ελληνιστική γέφυρα, κτισμένη και εκείνη κατά το εκφορικό σύστημα. Περπατώντας φτάνουμε παρακάτω από την εκκλησία του Αγίου Ανδρέα, την οποία μπορούμε να επισκεφθούμε με μικρή παράκαμψη, παρατηρώντας όχι μόνο την λεπτεπίλεπτη αφιερωτική επιγραφή αλλά και τα εντοιχισμένα πέριε σπαράγματα από προϋπάρχουσα παλαιοχριστιανική βασιλική. Από εκεί και πέρα κατηφορίζουμε, αφήνοντας πίσω μας το τοικαλιό του χωριού, τα αλώνια του και τη δεξαμενή αποθήκευσης του νερού της Αγίας Ελέας.

πτουμε το καφενείο-ταβερνάκι του χωριού και λίγο παρακάτω το παλιότερο αντίστοιχο, στο οποίο επί μισό αιώνα είχαν λάβει χώρα τα σημαντικότερα κοινωνικά γεγονότα του τόπου. Επισκεπτόμαστε το ανενεργό σήμερα σχολικό κτήριο και τις εκκλησίες του Αγίου Ιωάννη και της Παναγίας. Εάν συναντήσουμε τον εφημέριο Πέτρο Τσερβάκη, ο περίπατός μας θα είναι περισσότερο ολοκληρωμένος. Κατηφορίζοντας λίγο βρισκόμαστε στα αυτοκίνητά μας.

Επιβοηθητικό υλικό. Στρατιδάκης Χ., *Λαγκά Μυλοποτάμου. Περιβάλλον, άνθρωποι, ιστορία, πολιτισμός*, Αθήνα 2003.

Προβολή: διατίθεται.

Από ψηλά διαπιστώνουμε ότι στις οικοδομές του χωριού κυριαρχεί η πέτρα, ίσως περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο οικισμό του Ρεθύμνου, αφού μάλιστα η οικοδομική τέχνη συνεχίστηκε αδιάκοπα σ' αυτό μέχρι το 2010. Μέσα στα πετρόχιστα σπίτια ανακαλύ-

ΣΤ. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ 31. Περιήγηση στη φύση και στην ιστορία του χωριού Καρωτή Ιστορικό. Ο περίπατος έχει πραγματοποιηθεί περισσότερες από τριάντα φορές, για μαθητές, εκπαιδευτικούς, συλλόγους και επισκέπτες του χωριού.

Περίληψη περιπάτου. Η Καρωτή είναι ένα κτηνοτροφικό χωριό της δυτικής Κρήτης, που παλιότερα είχε ανεπτυγμένο και τον γεωργικό τομέα. Τις τελευταίες δεκαετίες κάποιοι νέοι μπήκαν να παραμείνουν, εξαιτίας και των κτηνοτροφικών ενισχύσεων, γεγονός το οποίο δεν επέτρεψε μεν την ερείπωση κατοικιών, όμως συντέλεσε στην ανακαίνισή τους, που δεν σεβάστηκε την αρχιτεκτονική παράδοση. Ξεκινάμε από την πλατεία και οδηγούμαστε στο διδακτήριο, οικοδομημένο στην περιοχή Μεζάρια, που δείχνει την παλιότερη μικτή εθνοτική κατοίκηση. Εδώ λειτουργήσε σχεδόν επί μια δεκαετία, από το 1996, το Κέντρο Περιβαλλοντικής Αγωγής «Φάλκονας», πρώτο περιβαλλοντικό κέντρο της Κρήτης.

Στον κήπο του κοντοστεκόμαστε μπροστά στην αναμνηστική πλάκα για την βιολόγο Jill Barrett και ζητούμε σχετικές πληροφορίες. Απέναντι βλέπουμε την κατοικία του Ευάγγελου Τζουγανάκη, ο οποίος και έκλεισε την κεραμική παράδοση του χωριού. Στη συνέχεια επισκεπτόμαστε την ενοριακή εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου, με το εντυπωσιακό για τα μέτρα του τόπου καμπαναριό της. Η δεύτερη εκκλησία του χωριού, αφιερωμένη στον Άγιο Γεώργιο, δεν είναι εξίσου επιβλητική, όμως συντελεί στην επιβίωση ενός αρχαϊοτάτου εθίμου, στην προσέλευση όλων των ποιμνίων του χωριού την ημέρα εορτασμού του και το άρμεγμά τους, με προσφορά του γάλακτος στους πιστούς. Έχουμε τη δυνατότητα να περπατήσουμε μέχρι το ανατολικότερο σημείο του χωριού για να δούμε από ψηλά τη θέα του φαραγγιού του Πετρέ αλλά και να επισκεφθούμε τις δύο

ΣΤ. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ 32. Θαλασινός περίπατος, ανατολική ακτογραμμή Ιστορικό. Ο περίπατος πραγματοποιήθηκε αρχικά στις 2 Μαΐου 2013 με την βοήθεια των Τάσου Κόλλια, Αλκιβιάδη Μαυράκη, Νίκου Δασκαλάκη, Μανόλη Καρνωτάκη και Χάρη Παπαδάκη.

Περίληψη περιπάτου. Σημειώνονται μονολεκτικά τα σημεία στάσεων: 1. Μνημείο 110 Μαρτύρων, Γερμανικό Ναρκωτικό, Μισίρια (τοπωνύμιο). 2. Ρυάκια Κουτσουλίδη, Μπαρά, Λιβαδάκι, Σαρακηνού, Καπνιτζή, Ουρανού, Κοτσιφού, παραλιακή λεωφόρος (1983), φάμπρικες Μπαρά, Βογιατζάκη και Καλογεράκη. 3. Περιβολιανά κολλόδεντρα (ίζοι), Σεπέρια (αμμοθίνες) και χλωρίδα τους. 4. Παραλιακή λεωφόρος, Μπριτζή Κουλές και ομώνυμη μάχη. 5. Κόρακα ποταμός (Αηδωνίον, Μπαφόρα), Γερμανικό όρυγμα, Παπούρας. 6. Αη Γιώργης Πεταλιώτης, Γήπεδο Κεραυνού, Τοπ Αλτί, Τενεκέ Μαχαλάς, Τερψιθέα. 7. ΒΙΟ και Μεζάρια. 8. «Φλοίσβος» και Κονσερβοποιείο. 9. Ρέμα Συνατσάκη, Ταμπακαριά. 10. «Δελφίνιο», μνημείο Τίκα, «Δελφίνια». 11. Ξενοδοχείο «Ξενία». 12. Μπαλάτ Ντάμπια, προμαχώνας Αγίας Βαρβάρας, Άμμος Πόρτα, καταλύματα μισθοφόρων. 13. Πλατεία Άγνωνου Στρατιώτη, Κουμπές, «Κύμα». 14. Βιοτεχνική ζώνη (Λαδάκικα και Σαπωνοποιεία, Μεταξοποιείο, Ονοσπνευματωποιεία, Βιομηχανία Γαγάνη).

Κήπος (Πρίγκιπα Γεωργίου), καφενείο Κόκκινου. 28. Περιμετρικό τείχος λιμανιού, Τελωνείο, Καρνάγιο, Γλίστρα. 29. Φανάρι. 30. Πλατείες Πλαστήρα και Καραμανλή, ρωμικό κτήριο, υπολείμματα συνδετήριου τείχους.

Επιβοηθητικό υλικό. Στρατιδάκης Χ., *Ρέθυμνο και θάλασσα. Μια ιστορική σχέση*, Ρέθυμνο 2013.

Προβολή: διατίθεται.

Προσοχή. Ο περίπατος προϋποθέτει καλή φυσική κατάσταση.

Η καλή μας κυρία Μαρία

Έδωσε προ ημερών το κοινό χρέος η καλή μας κυρία Μαρία Ανυφαντάκη-Βροντάκη. Οι αναγνώστες θα έχουν προξείει ότι, αν και κάθε τόσο φεύγουν ανάμεσά μας σημαίνοντες άνθρωποι, συχνά προτιμώ να γράφω δυο κουβέντες για κείνους της καθημερινότητας και της μετριότητας. Αγαπώ ν' αναφέρω και σ' εκείνους που γεννήθηκαν στον τόπο αυτό, δούλεψαν σ' αυτόν, παντρεύτηκαν και «παιδίωσαν», γεμιζόντας τα σπίτια και τους δρόμους του με ζωή, έστω και αν δεν ευδοκίμησαν οικονομικά, κοινωνικά ή ακαδημαϊκά, δεν έγιναν εύποροι ή επιστήμονες. Θέλω δηλαδή να γράφω γι' ανθρώπους του μόχθου. Κι ένας τέτοιος ήταν η Μαρία Ανυφαντάκη, στην οποία έχω αναφερθεί και στο βιβλίο μου «Εναντι Σχολής Χωροφυλακής». Δούλεψε σκληρά από παιδικά, μαζί με τα πολυάριθμα αδέρφια της κι έφερε στον κόσμο και στη συνέχεια κατάφερε ν' αναθρέψει με τον Μανώλη της πέντε παιδιά, που της χάρισαν μιάμιση δεκάδα εγγόνια. Όσοι την γνωρίζαμε θα τη θυμόμαστε με το πλατύ της χαμόγελο, όπως αυτό της διπλανής φωτογραφίας, που με πηγαίνει βόλτα στη Λεωφόρο πριν από εξήντα και πλέον χρόνια. Αναπαύσου εν ειρήνη, Μαρία μας, όπως ειρηνική ήταν και η επί γης ζωή σου!

* Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι Δρ. Παιδαγωγικής-ιστορικός ερευνητής-συγγραφέας strharis@yahoo.gr, 2831055031